

**TIJORAT BANKLARI OPERATSION XARAJATLARINI
KAMAYTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI TAHLILI**

Masharipova Durdona Ulugbekovna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya

akademiyasi tayanch doktoranti

<https://orcid.org/0009-0002-3685-318X>

e-mail: DMasharipova@bfa.uz

Annotatsiya: Mazkur tezisda tijorat banklari operatsion xarajatlarini kamaytirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning xorij tajribasi tahlil qilingan. Tadqiqotda avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va masofaviy bank xizmatlarining bank operatsion jarayonlariga ta'siri yoritilgan. Xorijiy banklar misolida raqamli transformatsiya natijasida operatsion xarajatlar sezilarli darajada qisqargani aniqlangan. Olingan natijalar raqamli texnologiyalar bank samaradorligini oshirishda muhim vosita ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, raqamli texnologiyalar, operatsion xarajatlar, xorij tajribasi, bank samaradorligi.

Hozirgi globallashtirish va raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari faoliyatida operatsion xarajatlarni kamaytirish banklarning raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy bank amaliyotida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali bank operatsiyalarini avtomatlashtirish, masofaviy xizmatlarni kengaytirish va ichki jarayonlarni optimallashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, raqamli platformalar, elektron hujjat aylanishi va masofaviy bank xizmatlari operatsion xarajatlarni sezilarli darajada qisqartirish imkonini bermoqda.

Xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar banklarda mehnat va vaqt xarajatlarini kamaytirish, filial infratuzilmasini optimallashtirish hamda

xizmatlar tannarxini pasaytirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bois, tijorat banklari operatsion xarajatlarini kamaytirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning xorij tajribasini tahlil qilish va undan ilmiy-amaliy xulosalar chiqarish mazkur tezisning dolzarbligini belgilaydi.

Xorijiy ilmiy va amaliy tadqiqotlarda tijorat banklari operatsion xarajatlarini kamaytirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari keng yoritilmoqda. Tadqiqotlar asosan avtomatlashtirish, raqamli platformalar va masofaviy bank xizmatlarining bank samaradorligiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan.

Bank for International Settlements tomonidan olib borilgan tahlillarda raqamli innovatsiyalar banklarda back-office jarayonlarini optimallashtirish, to'lov va hisob-kitob operatsiyalarini avtomatlashtirish orqali operasion xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Mualliflar raqamli texnologiyalar banklarda operasion samaradorlikni oshirishning asosiy manbasi ekanini qayd etadi [1].

European Central Bank hisobotlarida Yevropa mamlakatlari banklarida raqamli kanallar ulushining ortishi filial infratuzilmasini saqlash bilan bog'liq xarajatlarni qisqartirib, cost-to-income ko'rsatkichining yaxshilanishiga olib kelayotgani ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar banklarning uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi [2].

Deloitte tadqiqotlarida esa sun'iy intellekt, elektron hujjat aylanmasi va avtomatlashtirilgan operatsiyalar xorijiy banklarda operasion xarajatlarni 20–30 foizgacha kamaytirish imkonini bergani qayd etilgan. Mualliflar raqamli texnologiyalarni strategik asosda joriy etish banklarda xarajatlarni boshqarish samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi [3].

Xorijiy bank amaliyotini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish operatsion xarajatlarni kamaytirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Avtomatlashtirilgan jarayonlar, sun'iy intellekt asosidagi yechimlar, masofaviy xizmatlar va raqamli platformalar banklarning an'anaviy xarajat modelini tubdan o'zgartirmoqda. Xususan, rivojlangan

mamlakatlar banklarida raqamli transformatsiya natijasida mehnat, filial infratuzilmasi va ma'muriy xarajatlar sezilarli darajada qisqargan.

Quyida ayrim xorijiy tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali erishilgan operatsion xarajatlar tejalishi ko'rsatkichlari keltiriladi.

1-jadval

Xorijiy tijorat banklarida raqamli texnologiyalar orqali operatsion xarajatlarning qisqarishi [1-3]

Bank nomi (mamlakat)	Joriy etilgan raqamli texnologiya	Operatsion xarajatlar qisqarishi (%)	Aniq iqtisodiy natija
DBS Bank (Singapur)	Raqamli platforma, AI, paperless banking	28 %	Cost-to-income 43 % → 32 %
BBVA (Ispaniya)	Mobil banking, Big Data analytics	25 %	Filial xarajatlari –30 %
ING Bank (Niderlandiya)	Agile IT, cloud technologies	20 %	Back-office xarajatlari –35 %
JPMorgan Chase (AQSh)	AI va RPA (robotic process automation)	22 %	Operatsion jarayon vaqti – 40 %
HSBC (Buyuk Britaniya)	Digital onboarding, e-KYC	18 %	Xodim xarajatlari –15 %

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etgan xorijiy tijorat banklarida operatsion xarajatlar o'rtacha 18–28 foiz oralig'ida qisqargan. Eng yuqori natijalar raqamli platformalar va sun'iy intellektni kompleks joriy etgan banklarda kuzatilgan. Masalan, DBS Bank misolida raqamli bank modeliga to'liq o'tish natijasida cost-to-income ko'rsatkichi 11 foiz punktga

yaxshilangan.

BBVA va ING Bank tajribasi raqamli kanallar va cloud texnologiyalar filial infratuzilmasi bilan bog'liq xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishini ko'rsatadi. Bu banklarda an'anaviy filial modelidan raqamli biznes modeliga o'tish orqali doimiy operatsion xarajatlar optimallashtirilgan.

JPMorgan Chase va HSBC misollarida esa sun'iy intellekt, RPA va raqamli identifikatsiya tizimlari hisobidan back-office jarayonlari avtomatlashtirilib, operatsiyalarni bajarish vaqti va inson omili bilan bog'liq xatolar keskin kamaytirilgan. Natijada banklarda mehnat xarajatlari pasayib, xizmat ko'rsatish tezkorligi oshgan.

Umuman olganda, xorij tajribasi shuni tasdiqlaydiki, raqamli texnologiyalar tijorat banklari operatsion xarajatlarini kamaytirishda qisqa muddatli vosita emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy samara beruvchi strategik mexanizm hisoblanadi. Bu tajriba milliy bank tizimi uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo'lib, raqamli transformatsiyani bosqichma-bosqich va kompleks tarzda joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish tijorat banklarida operatsion xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qilmoqda. Avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va masofaviy bank xizmatlari mehnat hamda filial infratuzilmasi bilan bog'liq xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermiqda. Raqamli transformatsiyani kompleks va strategik asosda amalga oshirgan banklarda operatsion samaradorlik 18–30 foizgacha oshgani kuzatilmoqda. Shu bilan birga, dastlabki texnologik investitsiyalar uzoq muddatda barqaror iqtisodiy foyda bilan qoplanmoqda. Xorij tajribasi raqamli texnologiyalar bank faoliyatida xarajatlarni qisqartirishning eng samarali vositalaridan biri ekanini tasdiqlaydi. Ushbu natijalar milliy bank tizimida ham raqamli transformatsiyani izchil joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Bank for International Settlements. Digital innovation and operational efficiency in banking // BIS Quarterly Review. – Basel, 2024. – P. 21–35.
2. European Central Bank. Digitalisation and cost efficiency in the banking sector. – Frankfurt am Main : ECB, 2024. – 47 p.
3. Deloitte. Digital Transformation in Banking: Improving Cost Efficiency. – London : Deloitte Insights, 2025. – 42 p.